

**ŻYWOT
ŚW. PIOTRA
DAMIANIEGO**

JAN Z LODI

**ŻYWOT
ŚW. PIOTRA
DAMIANIEGO**

Przekład
Elwira Buszewicz

Redakcja naukowa i opracowanie
Krzysztof Skwierczyński

TYNIEC
WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Tytuł oryginału:

JAN Z LODI, *Vita Petri Damiani*, wyd. S. FREUND, [w:]
S. FREUND, *Studien zur literarischen Wirksamkeit des Petrus
Damiani*, Hannover 1995, MGH SuT 13, s. 201–265

Projekt okładki:

Jacek Zelek

Fotografia na okładce:

Marcin Marecik

Redakcja:

Michał T. Gronowski OSB

Elżbieta Wiater

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów
L.dz. 73/2021, Tyniec, dnia 30.04.2021
† Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie pierwsze: Kraków 2021

ISBN 978-83-8205-105-6

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków
tel. +48 (12) 688-52-90, tel./fax: +48 (12) 688-52-95
e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl
www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
druk@tyniec.com.pl

Spis treści

Wstęp 7

Jan z Lodi

Żywot świętego Piotra Damianiego,
czcigodnego biskupa Ostii, kardynała i eremity

Jan do przeora Alipranda oraz innych starszych braci
eremu Fonte Avellana 15

1. 18
2. 24
3. 27
4. 31
5. 36
6. 42
7. 45
8. 51
9. 53
10. 56
11. 57
12. 59
13. 61
14. 63
15. 66
16. 71
17. 80
18. 84

19.	88
20.	94
21.	96
22.	99
23.	Opowieść o cudzie zdziałanym ostatnio przez błogosławionego ojca Piotra Damianiego, kardynała, biskupa Ostii.	103
Skróty	109

Wstęp

W niniejszym tomiku prezentowane jest tłumaczenie najważniejszego źródła do biografii świętego Piotra Damianiego, mianowicie zre-dagowanego w kilka lat po jego śmierci żywotu pióra Jana z Lodi (*De gestis sancti Petri Damiani venerabilis Ostiensis episcopi, cardinalis et eremite*)¹.

Piotr Damiani (1007–1072) był jednym z najwybitniejszych reformatorów Kościoła w XI stuleciu, autorem licznych traktatów, pism polemicznych, żywotów, kazań oraz poezji. W roku 1035 wstąpił do eremu w Fonte Avellana, osiem lat później został przeorem tego zgromadzenia i zaprowadził w nim zwy-

¹ JAN Z LODI, *Vita Petri Damiani*, wyd. S. FREUND, [w:] S. FREUND, *Studien zur literarischen Wirksamkeit des Petrus Damiani*, Hannover 1995, MGH SuT 13, s. 201–265.

czaje zapoczątkowane przez św. Romualda². W roku 1067 zrezygnował z zaszczytów i urzędów kościelnych, wrócił do rodzimego klasztoru i odtąd służył dziełu reformy Kościoła swym piórem. Umarł w Faenzy w 1072 r., wracając z powierzonej mu przez papieża Aleksandra II misji do rodzinnej Rawenny.

Autor żywotu był uczniem i współpracownikiem Piotra Damianiego; jako dwudziestolatek po raz pierwszy słuchał kazania swego mistrza w rodzinnym Lodi najpewniej w 1059 r.; prawdopodobnie już w roku następnym wstąpił do eremu w Fonte Avellana, w którym pozostał przez czterdzieści lat, pełniąc m.in. funkcję przeora eremu Świętego Krzyża. Aż do śmierci Piotra był jego współpracownikiem, „sekretarzem”, towarzyszem licznych podróży, świadkiem jego działalności, obserwatorem praktyk

² Zob. ŚW. PIOTR DAMIANI, *Żywot błogosławionego Romualda, pustelnika i opata*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. naukowa K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 83, 2019; o życiu i twórczości Piotra Damianiego zob. teksty wprowadzające w *ŻrMon* 83, *ŻrMon* 91, *ŻrMon* 92.

ascetycznych, portrecistą duchowości i pobożności Avellanity.

Żywot spisywany był najpewniej w latach 1076–1082. W 1104 r. Jan został wybrany biskupem Gubbio, zmarł w roku następnym w opinii świętości³. Ucznia i mistrza łączyły więzy czułości i przyjaźni duchowej⁴.

³ O Janie z Lodi i jego dziele zob. S. FREUND, *Studien zur literarischen Wirksamkeit*; TENZE, *Zum Verhältnis von „Topos“ und „Wirklichkeit“ in der Vita Petri Damiani des Johannes von Lodi*, „Archiv für Kulturgeschichte“ 80 (1998), s. 297–324; E. FERRARINI, *Tratti della spiritualità Damiana nella testimonianza agiografica di Giovanni da Lodi*, [w:] *La „grammatica di Cristo“ di Pier Damiani. Un maestro per il nostro tempo*, red. G.I. GARGANO, L. SARACENO, Verona 2009, s. 235–257; A. CARETTA, *S. Giovanni il grammatico*, Lodi 1996; zob. też studia zgromadzone w tomie *Giovanni da Lodi (antica), monaco avellanita e vescovo di Gubbio. Atti del convegno di Gubbio (22–24 settembre 2006)*, red. N. D’ACUNTO, Lodi [b.r.].

⁴ Zob. L. SARACENO, *L’amicizia spirituale: un tratto del carisma romualdino–camaldolese?*, [w:] *Il carisma nel secolo XI. Genesi, forme e dinamiche istituzionali*, Negrine di S. Pietro in Cariano (Verona) 2006, s. 167–185.

Zdjęcie zamieszczone na okładce przedstawia rzeźbę św. Piotra Damianiego wykonaną przez krakowskiego rzeźbiarza dla kościoła opactwa benedyktynów w Tyńcu zapewne około 1729/1730 r. Rzeźbę – wraz z bliźniaczym przedstawieniem św. Benedykta – umieszczono w ołtarzu tzw. Kaplicy ciemnej (po prawej stronie prezbiterium), gdzie otaczano czcią uznawany za łaskami słynący obraz Matki Bożej Śnieżnej (*Salus populi romani*). W przeciwieństwie do pozostałych rzeźb z ołtarzy w tynieckiej świątyni obie figury nie zostały pozłoczone, lecz wykończone techniką bieli polerowanej (zwanej szypolenem). Takie założenie wydaje się celowe, gdyż kaplica ta wydzielona z przestrzeni kościoła, pozbawiona kiedyś okien, była dość ciemna.

Podczas prac remontowych w 1940 r. i adaptacji kaplicy do nowych celów (jako kaplicy Najświętszego Sakramentu) rozebrano stary, w części zniszczony ołtarz, a obraz (którego kult po kasacie opactwa popadł w zapomnienie) i obie rzeźby wyniesiono do magazynu. Ich

ponowne odnalezienie miało miejsce w 2016 r., kiedy to po pracach konserwatorskich powróciły na swe historyczne miejsce.

Omawiane figury przedstawiają dwóch świętych mnichów w obszernych, fałdzistych kukullach z bardzo szerokimi rękawami: jeden starszy, brodaty, trzyma w jednej ręce na wyciągniętej dłoni księgę, drugą rękę ma wyciągniętą przed siebie, trzymając pastorał. Drugi, młodszy, bez zarostu, z tonsurą, ma głowę lekko uniesioną do góry i obróconą, jakby w coś się wpatrywał; jedną rękę trzyma na sercu, w drugiej, opuszczonej, trzyma księgę; przedstawiony jest w kukulli bez mucetu, a kaptur wyprowadzony jest bezpośrednio z kukulli. Identyfikacja pierwszej postaci (starszego i brodatego) nie budzi wątpliwości: jest to św. Benedykt z księgą *Reguły*; w drugim przypadku identyfikacja może być tylko hipotetyczna. Po geście wzniesionej i lekko obróconej głowy sądzić można, że stał on po prawej stronie ołtarza i wpatrywał się w „cudowny” obraz Matki Bożej. Gest dłoni położonej na sercu oznacza akt całkowitego oddania i zaufania. Kontekst ten podpowiada, że powinien to być święty mnich w jakiś

sposób w tradycji monastycznej łączony z kultem maryjnym, np. jako autor pism dedykowanych Bogarodzicy. Drugą podpowiedź znaleźć można w jego stroju: nasz święty nosi kukullę typu italskiego. Najodpowiedniejszym kandydatem wydawał się św. Piotr Damiani – znany jako autor wielu pism, w tym czytanych w brewiarzowych lekcjach i homiliach o Matce Bożej. Przede wszystkim jednak już od średniowiecza przypisywano mu autorstwo niezwykle popularnego *Officium parvum*, czyli *Małego oficjum o Matce Bożej* (którego nie należy mylić z popularnymi Godzinkami).

Zaproponowana identyfikacja jest oczywiście hipotetyczna; wydaje się jednak, że w tym przypadku ma uzasadnienie. W kaplicy, w której mnisi modlili się codziennie przed obrazem Matki Bożej, niejako w klasztorным sanktuarium, przedstawiono zatem jako „pierwszych” adorantów Marii: św. Benedykta, patriarchę mnichów, oraz św. Piotra Damianiego, czciciela Bogarodzicy i autora *Officium parvum*.

Jan z Lodi

Żywot świętego
Piotra Damianiego,
czcigodnego biskupa Ostii,
kardynała i eremity

Jan¹ do przeora Alipranda² oraz innych starszych braci eremu Fonte Avellana

Ojcowie, sam jasno sobie zdaję sprawę, jak dalece przerasta moje siły i talent to przedziwne dzieło, które wasze świątobliwości raczyły nakazać mojej skromnej osobie. Lecz nie ośmielam się w niczym odmówić waszemu rozkazowi, chociaż tępota umysłu nakazywała by unikać powierzania znakomitych dokonań tak wielkiego męża słabemu pióru, by podejmując rzecz ponad siły, nie pobudzało czyteln-

¹ O autorze żywotu zob. S. FREUND, *Studien zur literarischen Wirksamkeit*, s. 182–185.

² Liuprandus (Liprandus, Aliprandus), przeor Fonte Avellana w latach 1078–1099; pełnił tę funkcję także wcześniej od 1057 r., zmarł najpewniej w 1100 r.

nika, jak się może wydawać, raczej do mdłości niż do czytania³. Pokładając jednak ufność w waszych świętych modlitwach i w pobożnych zasługach samego naszego pobożnego ojca, Piotra Damianiego, opisania dziejów którego oczekujecie od mojego posłuszeństwa, z oddaniem przystępuję do spełnienia waszych poleceń. Sam bowiem uznałem, że będzie rozsądniej, gdy te dzieje opiszę doraźnie, jakim bądź prymitywnym stylem, dzięki czemu później, gdy zostaną one upiększone przez bieglejszych pisarzy, mogłyby z pożytkiem dotrzeć do wiadomości potomnych, niż gdy nie tknę ich wcale, zanadto broniąc się przed opinią nieporadnego; lepiej, by nie uleciały (nie bez mojej wielkiej winy) z powszechnej pamięci, pogrążone po krótkim czasie w pomroce zapomnienia. Skoro bowiem dla wszystkich jest jasne, że nikt świadom dziejów znakomitych mężów nie może ich bez plamy winy gnuśnie okrywać milczeniem, byłbym winien niemałego występku, gdybym

³ Por. Św. Hieronim, *Przeciw Jowinianowi* I,1, [w:] TENŻE, *Pisma polemiczne*, ŻrMon 67.

ja, który trwałem przy tak wielkim ojcu niemal w ostatnich jego dniach jako nieodłączny towarzysz, wolał pominąć jego zdumiewające dzieje milczeniem, niż je rozpowszechnić. Tak więc części tego, co zamierzam opowiedzieć⁴, dowiedziałem się, jak pamiętam, z własnych jego ust, a części od jednego z jego uczniów, który przede mną cieszył się bardziej poufałym przebywaniem z nim; niektóre zaś rzeczy, takie mianowicie, które poprzedzały jego wstąpienie do klasztoru, usłyszałem od pewnego jego krewnego, męża poważnego i uczciwego⁵, resztę zaś sam zaobserwowałem, będąc przy tym obecny. Lecz niech już słowa naszej mowy zwrócą się ku początkowi jego historii.

⁴ O źródłach Jana z Lodi zob. G. LUCCHESI, *Giovanni da Lodi. „Il discepolo”*, [w:] *San Pier Damiano nel IX centenario della morte (1072–1972)*, t. 4, Cesena 1978, s. 14–18.

⁵ Najpewniej chodzi o bratanka Piotra Damianiego.